

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ АУДИОВИЗУАЛДЫ АУДАРМАДА ӘЗІЛ-ҚАЛЖЫҢДАРДЫ АУДАРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ

Гулсая ХАИРЛАЕВА*
Сауле АСАНБАЕВА***

Түйіндеме: Мақалада қазақ тілді комедиялық фильмдегі әзілдерді орыс тіліне аударып, субтитрлерді әзірлеу мәселесі талқыланады. Зерттеу тақырыбының нысаны ретінде «Келінжен» фильміндегі әзіл бірліктері таңдап алынды. Авторлар ситуациялық аударма моделі аясында комедиялық фильмдегі қазақ әзілдерін орыс тіліне аудару барысындағы вербалды құралдар мен әдістерді анықтауды мақсат етеді. Әзілге берілген анықтамаларға талдау жасап, авторлар әзіл бірліктерін аудару тәсілдерінің өзіндік классификациясын жасайды, содан кейін «Келінжен» фильмінің мысалында аудиовизуалды мәтіндердегі әзіл бірліктерін аудару ерекшеліктерін қарастырады. Жұмыстың нәтижесінде авторлар әзіл бірліктерін аудару кезінде аударма стратегияларының өзіндік классификациясын (мәдени бейімдеу, ауыстыру, сөзбе-сөз аударма, өткізіп жіберу) ұсынып, оны және осы фильм аясындағы әзілдің нақты бірліктерін аудару стратегиясына қолданады. Зерттеу нәтижелері аудиовизуалды аударма теориясы мен практикасы саласында, сондай-ақ аударма сабақтарында қолдануға болады.

Түйін Сөздер: *Әзіл, Комедиялық Фильм, Аудиовизуалды Аударма, Әзілді Аудару Стратегиялары*

Methods Of Translating Jokes In Intercultural Audiovisual Translation

Abstract: The article discusses the issue of translating jokes from a Kazakh comedy film into Russian and developing subtitles. The humorous units in the film "Kelinzhen" were chosen as the object of the research. The authors aim to identify verbal means and methods in the process of translating Kazakh jokes from a comedy film into Russian within the framework of the situational translation model. Analyzing the definitions given for humor, the authors create their own classification of methods for translating humorous units, and then consider the features of translating humorous units in audiovisual texts using the example of the film "Kelinzhen". As a result of the work, the authors propose their own classification of translation strategies when translating humorous units (cultural adaptation, substitution, literal translation, omission) and apply it to the strategy for translating specific humorous units within this film. The results of the study can be used in the field of audiovisual translation theory and practice, as well as in translation lessons.

Keywords: *Humor, Comedy Film, Audiovisual Translation, Humor Translation Strategies*

Кіріспе

XXI ғасырдағы ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы адамдардың коммуникацияға деген көзқарасын, атап айтқанда визуалды-вербалды мазмұнын жеткізетін техникалық делдалдық әдістеріне деген көзқарасын айтарлықтай өзгертті, өйткені қазіргі жастар қоршаған әлемді басқаша түсініп, қабылдайды. Аудио және визуалды байланыс күнделікті өмірдің ажырамас және табиғи компонентіне айналады, ал аудиовизуалды өнімдер (фильмдер, сериалдар, бейнелер, фотоөнімдер, әлеуметтік желілердегі контент және т.б.) халықаралық нарықты жаулап алады. Ал ол өз кезегінде осы мазмұнды дүниелердің сапалы аударылуына сұраныстың артуына әкеледі.

Сонымен қатар, аудиовизуалды байланыс бірнеше ақпарат беру арнасын қамтиды. Онда күрделі гетерогенді құрылымды лингвистикалық және лингвистикалық емес белгілерді біріктіретін поликодты мәтіндер көптеп кездеседі. Олардың мақсаты – авторлық ниетті жеткізу тәсілі ретінде белгілі бір прагматикалық әсерді жүзеге асыру. Мәдениетаралық аудармадағы аудиовизуалды мәтіндердегі әзілдің шынайы мағынасы мен ерекшеліктерін тек сапалы аударма арқылы ғана жеткізуге болады. Осыған сәйкес зерттеудің мақсаты – ситуациялық аударма моделі аясында комедиялық фильмдерді орыс тіліне аударып, субтитрлерді әзірлеу кезінде әзілді жеткізудің ауызша құралдары

* Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан e-mail: ghairlaeva@gmail.com.

**** Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан asanbaevasaule1970@gmail.com

мен әдістерін зерттеу. Зерттеу материалы ретінде «Келінжан» сериалындағы әзіл бірліктері алынды.

Әдебиетке Шолу

Тілдің жеке адамның және жалпы қоғамның мәдениетіне әсері, сондай-ақ тілде мәдениеттің көріну ерекшеліктері туралы мәселе әрқашан ғалымдардың назарында болды. Әзіл мәдениеттің көрсеткіші және ойлау процесінің өзектендірушісі бола отырып, бұл өзара әрекеттесуде маңызды рөл атқарады. Тілдегі әзіл «қарама-қарсылыққа, тосын және ерекше жағдайларға негізделген» (Санников, 2022: 24). Ол ескі мен жаңа, әдемілік пен қорқыныш, тосын немесе күнделікті, рұқсат етілген немесе тыйым салынған нәрселердің тоғысында пайда болуы мүмкін. «Комедиялық қарым-қатынастың негізгі екі формасы бар, олар – әзіл және сатира» (Трач, 2007: 175). Әзілде де, сатирада да шындыққа күлкі немесе келекемен қарайды дегенмен, олардың өзіндік ерекшеліктері де жоқ емес. Зерттеушілер, әзілде кез келген жағдайға мейірімділік, ниеттес қарым-қатынас көрсетілсе, сатира кемшіліктерін қазбалап, сынға алады (Жакен, 2021) деген пікір білдіреді.

Сөздіктерден әзілге қатысты көптеген анықтаманы кездестіруге болады. Оларда зерттеу нысанына қарай аздаған мағыналық айырмашылық болуы мүмкін. Мәселен мәдениеттану саласының сөздігінде әзілге келесідей анықтама береді: «бір нәрсеге ақкөңілмен, әжуамен қарау, өмірдегі құбылыстардың қызықты да үйлесімсіз жақтарын байқай білу, көрсете білу; өнерде бір нәрсенің күлкілі түрде бейнеленуі; сықаққа қарағанда әзіл ештеңені әшкерелемейді, керісінше зілсіз, көңілді қалжыңмен айтылады» (Қоқымбаева және т.б., 2013). Ал әдебиеттану терминдерінің сөздігінде «күлдіргі сөз, кекесін, сықақтың қалжыңмен келетін жеңіл түрі. Әзілдеу – адамның бойындағы, іс- әрекетіндегі, сөйлеу, мәнеріндегі кемшілікті сыпайылап айту, әзіл-ойдың, өткірлігі, кемшілікті көре білетін, қиыстырып айтатын тапқырлықтан туады (Негимов, 1996:125) деп анықтаған. Бұдан әзіл-оспаққа толық әрі нақты анықтама беру мүмкін емес екенін көреміз. Себебі әзіл жан-жақты, күрделі феномен. Тек зерттеу бағытына қарай белгілі бір ерекшеліктерін сипаттап беруге ғана болады.

Лингвистикада әзілдің келесідей түрлерін атап көрсетеді:

– *Қалжың* – адамның басқаларды күлдіру үшін айтқан тапқыр сөзі немесе қысқаша оқиға (Ахапкин, 2003)

– *Анекдот* – «мамұны күлкілі, соңы тосын жайтқа негізделген қысқаша әңгіме» (Ожегов, 1999: 235).

– *Ирония* – сөйлеу контекстінде сөз немесе сөйлемнің қарама-қарсы мағыналы немесе күдік тудыратын, жоққа шығаратын келемеж немесе қулық мағынасына ие болу.

– *Пародия* – «әдебиет, театр, музыка, сахнада сатиралық, ирониялық, әзіл мақсатында жеке адамның жүріс-тұрысын, сөйлеу мәнерін саналы түрде қайталау» (Prokhorov, 1997: 235).

– *Сөз ойыны (каламбур)* – бір сөздің орнына екінші бір сөзді қолдану немесе бір сөздің мағынасын басқа мағынасымен ауыстыруға негізделген өткір тілді әзіл.

– *Шымшыма әзіл (қара әзіл)* – қандай да бір күрделі немесе қайғылы жағдайға әзіл тұрғысынан қарау (Cambridge Dictionary, жүгінген уақыт 20.02.2025).

Кейде бұларды әзіл-оспақ түрлері деп те атайды, бірақ оларды әзілді жеткізу әдістері ретінде қарастырған жөн, өйткені бұл әдістердің барлығы тек әзіл-оспақты ғана емес, сонымен бірге шындыққа сатиралық қатынасты да білдіре алады. Күлдіру үшін метафора, метонимия, литота, гипербола, зевгма, оксиморон, эвфемизм және т. б. секілді экспрессивті құралдар кеңінен қолданылатынын атап өткен жөн. Әзіл тақырыбының белгілі зерттеушісі Шварц (2009) мәтіндерде кездесетін әзілдерді

ауызша және ситуациялық әзіл деп бөледі. Оның бұл пікіріне Мечковская (2004), Рысмагамбетова (2023) сынды зерттеушілер де қосылады. Кейбір зерттеушілердің пікірінше, ситуациялық әзілмен салыстырғанда ауызша әзіл жиі қолданылады (Ma, Z., & Jiang, M., 2013: 2220). Ауызша әзілді күнделікті ана тілінде сөйлейтіндер күнделікті қарым-қатынаста қолданады, ал ситуациялық әзілді өмірдің өзі қалыптастырады.

Алайда, Г.Г. Лилиенталь мәтіндегі әзілді вербалды және вербалды емес деп бөлу өте шартты деп санайды, өйткені мәтінде қалыптасқан жағдай тілдік құралдарды таңдауға, ал тілдік құралдар жағдайдың дамуына әсер етеді. Әзілдің бұл вариациялары өзара байланысты және бір-бірімен өзара әрекеттеседі (Лилиенталь, 2014). Өз кезегінде аудиовизуалды мәтінде (және кез келген мәтіндегі) күлкілі жағдайларды ситуациялық және ауызша деп нақты бөлу мүмкін емес. Дегенмен, әрбір жеке жағдайда күлдіру механизмдерінің бірі басым деп айту орынды. Мысалы, пародияда ситуациялық, ал сөздік ойында (каламбур) ауызша әзіл басым.

Аудиовизуалды мәтіндерде әзіл-оспақты жеткілікті түрде жеткізу үшін белгілі бір аударма стратегияларын қолдану маңызды. Әзіл мәнді мәтіндерді аударуға арналған бірнеше стратегиялар бар. Мысалы, Д. Делабастита сөз ойынын аудару стратегияларының келесі жіктемесін ұсынды:

1. Сөз ойыны – жаңа сөз ойыны. Бастапқы тілдің сөздік ойыны арқылы аударма тілінің жаңа сөздік ойыны беріледі.
2. Сөз ойыны – сөз ойынының болмауы. Аударма тілінде түпнұсқа тілдің сөздік ойыны алынып тасталады.
3. Сөз ойыны – басқа мәнерлі құрал. Түпнұсқа тілдің сөздік ойыны аударма тілінің басқа экспрессивті құралы арқылы аударылады.
4. Сөз ойыны – сөз ойынының сөзбе-сөз аудармасы. Бастапқы тілдің сөздік ойыны сөзбе-сөз аударылады.
5. Сөздік ойынның болмауы – сөздік ойын. Аударма тілде бастапқы тілде жоқ сөздер ойыны пайда болады.
6. Ескерту. Бастапқы тілдің сөздік ойыны түсіндірме немесе ескертпе арқылы түсіндіріледі (Delabastita, 2005).

Бұл жіктеу өте егжей-тегжейлі, бірақ ол тек әзіл бірліктеріне емес, сөз ойынының аудармасына ғана қатысты. Сонымен қатар, ұсынылған кейбір мәтіндерді аудиовизуалды мәтіндерге қолдану қиындық туғызуы мүмкін. Мысалы, ескертуді субтитр түрінде беруге болады, бірақ мұндай ескертулер көрерменнің аудиовизуалды мәтінді қабылдауына кедергі келтіреді.

Өз кезегінде Chiaro (2010) әзілді келесідей жеткізуге болады деп санайды:

1. Әзіл бірлігін өзгеріссіз қалдырыңыз.
2. Түпнұсқа тіліндегі әзіл бірлігін аударма тіліндегі басқа әзіл бірлігімен ауыстырыңыз.
3. Түпнұсқа тіліндегі әзіл бірлігін аударма тіліндегі идиомалық өрнекпен ауыстырыңыз. Зерттеуші классификациясында әзіл-оспақ мәнді мәтіндерді аударудың біршама тәсілдерін қарастырғанымен, біздің ойымызша, бұл жіктеу жеткіліксіз, өйткені ол әзіл бірлігін жеткізудің барлық тәсілдерін көрсетпейді.

Осылайша, аудиовизуалды аударма кезінде әзіл бірліктерінің мәнін жеткізу мәселелері жеткілікті зерттелмеген сияқты. Зерттеу мәселелерінің жеткілікті дамығанына қарамастан, аудио-визуалды мәтіндегі ауызша әзілді оған қатысты ым-ишара, сахналанып отырған көрініс, кейіпкерлердің киімі, артқы фон және т.б. мәселелер кешенін ескеріп аудару қажетін атап өткен жөн. Сонымен қатар, аудиовизуалды мәтіндегі күлкілі эффектіні көрсету тәсілдері, сондай-ақ аударылған аудиовизуалды мәтіндегі күлкілі эффектіні сақтаудың әмбебап аударма құралын әзірлеу туралы мәселе ашық күйінде қалып отыр, ол негізгі аударма

трансформацияларын тізімдеумен шектелмейді және киноның күрделі семиотикалық формация ретіндегі ерекшелігін ескеруге мүмкіндік береді.

Материал Және Әдістер

Аудиовизуалды мәтіндердегі әзіл аударма кезінде белгілі бір мәселелер туындайды. Біріншіден, бұл экстралингвистикалық ақпаратты берудегі қиындықтар. Әзіл ұлттық менталитетпен және саясат, тарих, мәдениет, қоғам болсын, қазіргі қоғамның өзекті мәселелерімен тығыз байланысты. Сондай-ақ әзілдің аудармасы сөздерді, төмендетілген лексиканы, жаргондарды жеткізудің қиындықтарымен байланысты. Көрнекі және ауызша компоненті бар мәтіндердегі әзіл-оспақты аударудың ерекшелігі осы екі компоненттің тығыз байланысын ескерудің қажеттілігінде. Визуалды компонент – бір шетінен аударма жасаған сәтте септігін тигізсе, екінші жағынан кедергі немесе шектеу болуы мүмкін. Бір жағынан, визуалды образ аударма стратегияларын таңдауды шектейді. Сондай-ақ, кадрлардың жылдам ауысатынын ескерген жөн. Көркем шығармаларды аударумен салыстырғанда аудиовизуалды материал аудармашысы аударма мәтіннің соңында ескерту бере алмайды, бұл түпнұсқамен салыстырғанда аударма мәтіннің көлемінің артуына алып келеді. Екінші жағынан, бейвербалды компонент аудармашы әзілдің түрлі ерекшеліктерін жеткізе алмаса да, көрерменге әзілді түсінуге көмектеседі. Аудиовизуалды мәтіндердегі әзілді бір-бірімен тығыз байланысты ақпаратты берудің екі арнасын қолданбай аудару мүмкін емес. Сондықтан талдау кезінде аударма нұсқалары қарастырылып қана қоймай, коммуникативті жағдай да сипатталады (бейвербалды ақпарат).

Теориялық әдебиеттерді талдау және практикалық материалмен жұмыс жасау нәтижесінде әзілді аудару кезінде аударма стратегияларының келесідей классификациясын ұсынамыз:

1. Мәдени бейімдеу – мәдени компонентті аударма тіліне бейімдей отырып, әзіл бірлігін беру.
2. Ауыстыру – әзіл айтудың бір әдісін екіншісіне ауыстыру.
3. Орнын толтыру – мәтіннің бір бөлігіндегі әзіл бірлігін мәтіннің екінші бөлігіндегі әзіл бірлігімен ауыстыру.
4. Сөзбе-сөз аударма – әзіл бірлігінің сөзбе-сөз аудармасы.
5. Өткізіп жіберу – әзіл бірлігін аудармай, өткізіп жіберу. Әзірленген классификация тек сөздік ойындарды ғана емес, әзілдің аудармасын қарастырады. Сонымен қатар, ол аудиовизуалды мәтіндерде кездесетін әзілдерді аударудың барлық әдісін көрсетеді. Түпнұсқа тілі мен аударма тілі мәдениеттерінің айырмашылықтарын ескеретін «мәдени бейімдеу» аударма әдісі ерекше назар аударуға тұрарлық. Аударма стратегиясын таңдау көбінесе мақсатты аудиторияның көзқарасына байланысты. Көптеген адамдар өздеріне таныс мәселелерді қозғайтын фильмді таңдауға бейім. Сондай-ақ, аударма кезінде фильмдер тек лингвистикалық ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, саяси, экономикалық және мәдени сипаттағы проблемалар туғызады.

Нәтижелер Мен Талқылау

Аудиовизуалды мәтіндердің мысалындағы әзіл-оспақтың аударылу ерекшелігін «Келінжан» толықметражды фильмінің негізінде қарастырып көрейік.

«Келінжан» 2022 жылы жарыққа шыққан қазақстандық комедиялық фильм. Ағайынды үш бауыр аяқ астынан әкелерінен мирасқа жер телімін қалғанын біледі. Ол жер телімін жақсы бағаға сатып алушы да табылған. Қазіргідей бастарына қиындық түскен үш бауырдың қайсысына болсын жер телімін сатудан түсетін 1 млн теңге қаражат артық етпес еді. Олар жерді сен ал, сен ал деп бір-біріне сілтеп отырғанда, әйелдерінің арасында талас-тартыс басталып та кетті.

Фильмнің басты кейіпкерлері әзілдеу мақсатында идиомаларды, сөз ойынын, мақалдарды пайдаланады. Осы ерекшеліктерге, сондай-ақ аудиовизуалды мәтіннің ауызша және вербалды емес компоненттерінің байланысына және мәдениеттердің айырмашылығына назар аударып отырып, әзіл аудармасының жоғарыда ұсынылған авторлық классификациясын қолданып аударып көрейік.

Талдау мақсатында Келінжан сериалының қазақ тіліндегі субтитрлары мен орыс тіліндегі субтитрлары пайдаланылды. Сонымен қатар қазақ тіліндегі әзілдерді орыс тіліне қалай ұтымдырақ аударуға болар еді деген сұраққа жауап ретінде, біздің тарапымыздан аударма нұсқасы ұсынылады.

Түпнұсқа: *Айсара:* Менің де қолыма қарға тышар, сол кезде мен де Балқияға өстіп ет апарып беремін.

Орыс тіліндегі субтитр: *Айсара:* В один прекрасный день, я также Балхье мясо отнесу.

Біздің нұсқадағы аударма: *Айсара:* И на моей улице будет праздник. Тогда я также Балхье мясо отнесу.

Бейбервалды ақпарат: Айсараның абысыны Балқия ет беріп жібереді. Бірақ Айсара әкелген ет өңкей сүйек деп жақтырмайды. Тұздап, бездерін алып бермеді ме деп ренжиді. Қазір Айсара мен Қылышбектің жағдайлары өте жақсы емес, қыздары ақылы оқиды.

Бұл жерде қазақ тіліндегі *менің де қолыма қарға тышар* деген тілдік бірлік жоғарыда әзілді аударудың 5-түріне сәйкес аударылған. Яғни, қазақ тілінде сарказмдық мәнде айтылған тілдік бірлікті орыс тіліндегі субтитрда в один прекрасный день деп қана сипаттап, әзілде айтылатын ойды өткізіп жібереді. Біз оның орнына мәдени бейімдеу, яғни орыс тіліндегі осы мағыналы тілдік бірлікті таңдап, аудару әдісін ұсынамыз. Яғни «и на моей улице будет праздник» деп аудардық. Бұл тілдік бірлік фильмнің осы сәтіндегі ойды толық жеткізе алады.

Түпнұсқа: *Курс тренері:* Мүмкін сіз күйеуіңізден, сіңіліңізден, абысындарыңыздан кешірім сұрайтын шығарсыз? *Айсара:* Ойбай, олар менен өздері кешірім сұрасын. Мен ешкімге ешнәрсе істеген емеспін. Жан баласына тырнақтай зияным жоқ менің. Солай ғой, Қылыш?

Орыс тіліндегі субтитр: *Тренер курса:* Может вы хотите попросить прощения у мужа, сестры и невесток. *Айсара:* Ойбай! Пусть они сами просят у меня прощения. Я никому ничего плохого не сделала. Да, я же сама ангел во плоти. Ведь, так же Кылыш?

Біздің нұсқадағы аударма: *Тренер курса:* Может, вы попросите прощения у своего мужа, сестры или невесток? *Айсара:* Ой, да пусть они сами у меня прощения просят! Я никому ничего плохого не сделала. Я ведь даже мухи не обижу. Ведь, так же Кылыш?

Бейвербалды ақпарат: Айсара өзін-өзі дамыту бойынша курс өтіп жатыр. Курс тренераі өзіңіз ренжіткен адамдардың атын қағазға жазыңыз деп тапсырма береді. Айсара тек бір адамның атын ғана жазғанда курс тренері таңғалып, жоғарыдағы сұрақты қояды?

Мұндағы жан баласына тырнақтай зияным жоқ менің деген тілдік бірлікті орыс тіліндегі субтитрда *Да, я же сама ангел во плоти* деп аударған. Бұл жоғарыда берілген классификацияның ауыстыру деген түріне келеді. Яғни қазақ тіліндегі тілдік бірлікті орыс тіліндегі осы мағыналас тілдік бірлікке ауыстырған. Бірақ екеуінің мағынасы екі түрлі. Себебі *ангел во плоти* сөзі өзінің жаман қасиеттерін шебер жасыратын адам немесе қой терісін жамылған қасқыр деген мағынаны білдіреді. Ал Айсара өзін ешкімге зияны жоқ періштедей көреді. Сондықтан бұл жерде мағыналық тұрғыдан көбірек сәйкес келетін *Я ведь даже мухи не обижу* деген нұсқаны ұсынамыз.

Түпнұсқа: *Күлімхан:* Қайтеді-ей мына үшеуі а? Үш жақтан мені талап? Сендер не, мені өлтірейін дедіңдер ма? Атауымды ішкіздіңдер ғой, ә? Қайтеді-ей, ә? Ой, тұқымың өскірлер! Құтырған өңшең қатын.

Орыс тіліндегі субтитр: *Күлімхан:* Да, что вы делаете? С трех сторон меня решили разорвать? Накормили меня, да черт с вами. Разошлись тут. Обезумевшие бабы.

Біздің нұсқадағы аударма: *Кулимхан:* Что делают эти трое, а? Напали на меня со всех сторон! Вы что, убить меня хотите? До белого каления довели! Ну что делаете, а? Совсем распоясавшиеся бабы.

Бейвербалды ақпарат: Үш келіні енесіне жағу үшін біреуі таңертең тұрып, самаурынға шай қойып, екіншісі сиыр сауып, қаймақ жасап әкеліп, үшіншісі есіктің алдын сыпырып, жанталасып жүр. Кіші келіні түрік таңғы асын, үлкен келіні жаңа жасалған қаймақпен шай ішіңіз деп отырғанда Күлімханның белі ауырып қалады. Кіші келіні аяғын, қалғандары мен қолы мен белін жан-жақтан тартып уақалай бастайды.

Бұл көріністің қазақ тіліндегі түпнұсқасында сөздік қолданыстар өте көп. Сондықтан фильмнің субтитрінде біраз сөзді өткізіп жіберген. Әрине, субтитрдің талаптарына сәйкес, мұншалықты көп сөзді бере алмайды. Дегенмен негізгі ирониялық сөздік бірліктерді аударған дұрыс деп санаймыз. Соның ішінде қазақ тіліндегі «атауымды ішкіздіңдер ғой, ә» дегенді орыс тіліндегі субтитрде «накормили меня, да черт с вами» деп аударған. Біз оның орнына мәдени бейімдеу әдісін қолданып, орыс тілінде адамның ығырын шығару мағынасында жұмсалатын *до белого каления довели* деген нұсқаны ұсынамыз. Ал қазақ тіліне ғана тән *тұқымың өскірлер* ұғымының мағынасын дәл жеткізетін бірлік болмағандықтан, өткізіп жіберген дұрыс деп санаймыз. *Құтырған өңшең қатын* деген тіркесті *Обезумевшие бабы* деп тікелей аударған. Оның орнына экспресивтік сипаты жоғары *Совсем распоясавшиеся бабы* деп қолданғанды жөн санаймыз. Себебі орыс тіліндегі распоясаться тілдік бірлігі шегінен шығу деген мағынаны білдіріп, фильмнің осы көрінісіндегі келіндердің мінезқұлқын толық сипаттап жеткізеді.

Түпнұсқа: Айсара: Мен енді апамның орнындамын. Бүкіл үйдің тірлігін апам маған аманат етті. Пожалыста. Айсұлу: Ой не бопты енді соншама. Айсара: Сен Асылым, ой-пойынды қой. Түсіндің ба? Жаттың ғой неше жыл, қаннен қаперсіз. Түске дейін ұйықтап, ауып. Үйің анау, төрден босағаға дейін ағып жатыр.

Орыс тіліндегі субтитр: Айсара: Теперь я вместе мамы. Она доверила мне руководство всеми делами. Пожалуйста. Айсулу: И что теперь? Айсара: Асылым, прекрати дерзать. Поняла? Все эти года жила не зная бед. До обеда спала. Дома вечный бардак.

Біздің нұсқадағы аударма: **Айсара:** Теперь я вместе мамы. Она доверила мне руководство всеми делами. Пожалуйста. **Айсұлу:** Ой, ну и что тут такого? **Айсара:** Ты, Асылым, прекрати ахать и охать. Поняла? Все эти года жила не зная бед. До обеда спала. Посмотри на свой дом, срач от порога до потолка.

Бейвербалды ақпарат: Айсараның енесі Турцияға демалысқа кетіп, оны өзінің орнына үйге бас-көз бол деп қалдырып кетті. Қолына билік тиген Айсара бәрін басқарып, уысында ұстамақшы болады. Тіпті, таңғы асты өзінің үйінде емес, кіші келіннің қолынан ішкісі келеді. Ал кіші келін Айсұлу енесінің жоқтығын пайдаланып, аяқ-қолын созып жатып, демалып жатқанда Айсара кіріп келді.

Орыс тіліндегі субтитрге назар аударсақ, қазақ тіліндегі аудиовизуалды мәтіннің көбін өткізіп жібергенін байқаймыз. Әрине фильмнің осы сәтіндегі актерлардың мимикасы, ым-ишарасы мұндағы қазақ тіліндегі өткізіп жіберілген тілдік бірліктердің орын толтыра алады. Дегенмен субтитрде берілетін мәтінді тым қысқартып жіберуге де болмайтынын түсінуіміз қажет. Біздің нұсқамыздағы аудармада қазақ тіліндегі *ой-*

пыйыңды қой деген тілдік бірлікті аударуды жөн көріп, *прекрати ахатъ и охатъ* деген нұсқаны ұсынамыз. Себебі, кіші келін *Ой, не бопты сонша* дегенде оның шаршағаны және мезі болғаны көрініп тұр. Сондықтан, мұндай маңызды бірліктерді өткізіп жіберудің орнына *прекрати ахатъ и охатъ* деп аударғанды жөн санадық. Сонымен қатар *үйің анау, төрден босағаға дейін ағып жатыр* деген қолданысты субтитрда *дома вечный бардак* деп қана берген. Біздің ойымызша, қазақ тіліндегі қолданысты экспрессивті-эмоциональды реңкі күштірек. Әрине орыс тіліндегі «свинарник, а не дом» деген секілді бірлікті көолдануға болар еді. Бірақ бұл қазақ тілінің мәдени танымына сәйкес емес. Сол себепті, *посмотри на свой дом, срач от порога до потолка* деген нұсқаны ұсынамыз. Бұл нұсқа қазақ тіліндегі айтар ойды мүмкіндігінше толық жеткізеді деп санаймыз.

Көріп отырғанымыздай мәдениетаралық аудармада жоғарыда біз ұсынған аударма стратегияларының тек біреуін ғана қолдану мүмкін емес. Себебі аудиовизуалды аударманы бір тілден екінші тілге аудару барысында екі елдің мәдениеті басты орында тұрады. Сонымен қатар тікелей аудармаға қарағанда түпұсқа тілдегі тілдік бірліктің мағынасына ұқсас мәнді сөзді табу ұтымдырақ және экспрессивтік мәні күштірек болады.

Қорытынды

Әрине, әзілдің аудармасы лингвистикалық және мәдени проблема болып табылады. Аудиовизуалды мәтінде әзілдің аудармасы аударма кезінде ескерілуі керек вербалды емес кодтардың болуымен қиындайды. Аударма стратегияларын жіктеу әзіл бірлігін жеткізудің ең қолайлы әдісін таңдауға көмектеседі. Біз жасаған классификация әртүрлі идиоматика мен шындықты қолдануда көрінетін мәдениеттердің айырмашылықтарын, сондай-ақ вербалды емес кодтарды ескереді. Аударма кезінде біз аудио-визуалды мәтіндердегі әзілді аударудың негізгі мәселелерін шешуге тырыстық: вербалды емес қарым-қатынасты есепке алу және мәдениеттердің айырмашылығы. Идиомаларды беру үшін біз мәдени бейімделуді, ал жалпы мәдени шындықты аударуда сөзбе-сөз аударманы қолдандық. Зерттеу нәтижелері аудиовизуалды аударма теориясы мен практикасы саласында, сондай-ақ аударма сабақтарында кеңінен қолданылыла алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (жүгінген мерзім: 03.12.2020).
- Chiaro, D. (2010). Translating humour in the media. *Chiaro, Delia (ed.)*, 1-16.
- Delabastita, D. (2005). Verbally expressed humor and translation: an overview of a neglected fields. *Humor, special Issue of international Journal of Humor Research*, 18(2).
- Koestler A. The act of Creation. London: Hutchinson & Co (Publishers) Ltd., 1964. 752 p.
- Ma, Z., & Jiang, M. (2013). Interpretation of verbal humor in the sitcom The Big Bang Theory from the perspective of adaptation-relevance theory. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(12), 2220.
- Prokhorov, A. M. (1997). Большой энциклопедический словарь. (No Title).
- Schwarz, J. (2009). Linguistic aspects of verbal humor in stand-up comedy.
- Ахапкин, Д., Гаврилова, Т., & Дмитриев, Д. (2003). Толковый словарь русского языка: Около 7 тыс. словарных статей; Свыше 35 тыс. значений; Более 70 тыс. иллюстративных примеров.
- Жакен, К. Е. (2021). " ГАЛАКТИКА САҚШЫЛАРЫ 2" ФИЛЬМІНДЕГІ «ӘЗІЛ» КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ АУДАРЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.
- Қоқымбаева Б.Ж., Личман, Е.Ю., Итемгенова, Б.У. (2013). Музыка мәдениеті мен өнер терминдерінің сөздігі / – Павлодар, ПМПИ., – 177 б.

- Лилиенталь, Г. Г. (2014). К вопросу о возможности разграничения лингвистического и ситуативного юмора. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Язык и литература*, (2), 113-120.
- Мечковская, Н. Б. (2004). Семиотика: Язык. Природа. Культура.
- Негимов, С. (1996). Эссе. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі/құрастырушылар: З. Ахметов, Т. Шаңбаев. Алматы: Ана тілі, 234.
- Ожегов, С. И., & Шведова, Н. Ю. (1999). *Толковый словарь русского языка*.
- Рысмагамбетова, Н. А. (2023). ӨЗІЛ-ОСПАҚТЫ ФУНКЦИОНАЛДЫ ДИСКУРСЫҚ ТАЛДАУ. «Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ Хабаршысы Филология ғылымдары сериясы», 71(4).
- Санников, В. (2022). *Русский язык в зеркале языковой игры*. Litres
- Трач, А. С. (2007). Экономия и избыточность сегментных средств в комическом тексте (на материале произведений ММ Жванецкого). In *Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма* (pp. 175-185).